

HLAVA V

PRÁVA A POVINNOSTI DĚTÍ UMÍSTĚNÝCH V ZAŘÍZENÍ, ŘEDITELE ZAŘÍZENÍ A OSOB ODPOVĚDNÝCH ZA VÝCHOVU

Obecně k hlavě V

Hlava V je, bohužel nikoli zcela zřetelně, normativně nejvýznamnější částí zákona a měla by vlastně být jeho jádrem (nebo první částí), nebo spíše samostatným (neškolským, totiž obecným) zákonem, neboť právě v něm by měl být především definován vlastní, ve své skutečné podstatě soukromoprávní, obsah pojmu ústavní výchovy **jako jiné formy péče o dítě** (tedy cizí péče ústavní – hromadné/kolektivní pěstounské péče). I podle svých jednotlivých rubrik tato hlava upravuje především práva a povinnosti dítěte, jeho zákonných zástupců a **pečující osoby** (ústavu), personifikované jejím statutárním orgánem, tedy osobou ředitele. Z této **jiné formy péče o dítě** komentovaný zákon ovšem velmi nevhodně a nepřipustně již samou svou systematikou, jakož i zvolenými pojmy a formulacemi jednotlivých pravidel dělá fakticky poměr veřejnoprávní, a co je zcela nepřipustné, do značné míry represivní.

Popsaným potřebám upravit právní postavení a vztahy zúčastněných stran soukromoprávního poměru **cizí péče** proto zastaralá úprava, cele tkvící svým charakterem v době nesvobody, kdy byly porušovány „základní zásady demokratického právního státu, mezinárodní smlouvy i ... vlastní zákony“ [§ 1 odst. 1 písm. c) zák. č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu], nedostačuje, a to z řady důvodů.

Úprava je především nevhodně rozšiřující – obsahuje souběžně práva a povinnosti při výkonu **sankce trestního práva** (ochranného opatření, tj. **ochranné výchovy**), která je *ex definitione* **veřejnoprávním poměrem, a to mezi chovancem a státem**. Jde tedy o diametrálně odlišný právní poměr od ústavní výchovy ve svých samotných základech (srov. výklad k § 1 a zejm. srovnávací tabulku k ústavní a ochranné výchově). Skutečnost, kdy zákon současně se soukromoprávním poměrem v této hlavě V reguluje výkon trestní sankce (ochrannou výchovu), je v celém právním řádu jinak ojedinělá a svou povahou absurdní – i ochranné léčení má svou vlastní, výlučnou a samostatnou hlavu VI, a to nikoli v obecném zákoně o zdravotních službách, ale teprve v zákoně speciálním – v zákoně č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. Ostatní ochranná opatření a další trestní sankce spojené s újmou na svobodě mají samozřejmě vždy svou vlastní zcela samostatnou zákonnou úpravu.

Z hlediska rodinného práva se pak hlava V snaží souběžně a vlastně identicky s trestní sankcí **ochranné výchovy** vymezit zmíněný právní poměr při **jiné formě péče o dítě**. Základní rozpor je tu již v tom, že ochranná výchova je, jak již bylo řečeno, výlučně veřejnoprávním poměrem mezi pachatelem trestného činu nebo činu jinak trestného na straně jedné a na straně druhé státem, který si trestání a současně i ochranu společnosti „organizovaným násilím“ monopolizuje. Zatímco **ústavní výchova je soukromoprávním poměrem mezi svěřeným dítětem, pečující**

právníkou osobou (tedy ústavním zařízením, nikoli státem!) a zákonným zástupcem svěřeného dítěte. Zřetelným a svou povahou nepřijatelným důsledkem tohoto neúnosného stavu je proto skutečnost, že děti svěřené do péče podle občanského práva zákon vlastně podřizuje trestněprávnímu režimu výkonu trestních sankcí. Hlava V se tu zcela nevhodně snaží vymezit **soukromoprávní** vztahy, které by měly být naopak vymezeny přímo v občanském zákoníku (jako je tomu samozřejmě u poměrů mezi rodiči a dítětem, mezi rodiči navzájem, nebo u péče pěstounské, u poručenství i u opatrovnictví). Úprava právního poměru ústavní výchovy tak svou povahou do pouhého prováděcího školského zákona o výkonu ústavní výchovy nepatří vůbec. To je zřejmé i z toho, že její absence v občanském zákoníku (popřípadě v jiném obecném předpisu) znamená, že právní poměr při soudně nařízené ústavní výchově, je-li tato vykonávána v jiném než školském zařízení, vymezen není buď vůbec (jako je tomu u zařízení zdravotnických), nebo je vymezen jen částečně zcela nevhodnou metodou delegace na selektivně vybraná ustanovení tohoto zákona (jako je tomu v pobytových sociálních službách), popřípadě je zcela nedostatečně vymezen samostatnou zdánlivě komplexní úpravou (jako je tomu v případě zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc); *de iure* při důsledném výkladu psaného práva je tak „výkon ústavní výchovy“ v neškolských zařízeních prakticky vůbec nerealizovatelný.

S tím vším proto souvisí **zásadní problém, kterým je metoda regulace.** Ačkoli právní poměr ústavní výchovy by měl být primárně vymezen standardním soukromoprávním způsobem, byla za základ úpravy práv a povinností stran tohoto poměru redaktory komentovaného zákona nepokrytě vzata bez podstatnějších úprav původní socialistická vyhláška o školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy z roku 1981 č. 64, která zase úzce navazovala na normalizační organizační směrnici Ministerstva školství České socialistické republiky pro dětské domovy, zvláštní výchovná a diagnostická zařízení č. 30374/71-201 ze dne 28. 12. 1971. Vyhláška z roku 1981 (stejně jako směrnice z roku 1971) byla ovšem předpisem organizačním a kázeňským, zaměřeným dovnitř „jednotné školské soustavy výchovy a vzdělávání“. Upravovala tedy interní vztahy administrativně-právní. A to pochopitelně způsobem čistě veřejnoprávním, inspirovaným a podstatně ovlivněným právní úpravou výkonu vazby a zejména trestu odnětí svobody. Soukromými právy a povinnostmi se v podstatě nezabývala. Jako východisko pro regulaci soukromých poměrů se tedy vyhláška z roku 1981 v nových poměrech po roce 1989 vůbec nehodila a nadále samozřejmě nehodí.

Pro oblast úpravy rodinněprávní ústavní výchovy tato veřejnoprávní metoda regulace v první řadě vychází (ovšem pouze zdánlivě, neboť takto interpretována by byla protiústavní) ze zásady, typické např. pro právní úpravu výkonu ochranné vazby v bývalých táborech ochranné vazby, totiž ze zásady „**co není výslovně povoleno (popř. příkázáno), je zakázáno**“. Tím vším jako by bylo zastřeno (zdánlivě *a contrario*) řečeno, že co zákon dítěti (popř. rodičům nebo zákonnému zástupci) výslovně nedovoluje (nebo co mu zákon, resp. na jeho základě zřízenec ústavu, výslovně nepřikazuje), to dítě nesmí, a že je současně omezena osobní svoboda dítěte, zejména již dospělého (staršího 14 let), které je snad dokonce povinno se v ústavu zdržovat proti své vůli, a že je omezena rodičovská odpovědnost. Tak tomu ovšem není a nemůže být. „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo

nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“ (čl. 2 odst. 4 Ústavy). „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“ (čl. 2 odst. 3 Listiny). „Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou (...) upraveny pouze zákonem a že při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena“ (čl. 4 odst. 2 a 4 Listiny).

S uvedeným souvisí i další nejasnost. Zřizovatel ústavního zařízení (vzhledem k právní subjektivitě školských zařízení tedy ústavní zařízení samo), jemuž bylo dítě jakožto osobě právnícké svěřeno do péče, má mít z teoretického hlediska materiálněprávní postavení jako jakákoli jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte na základě rozhodnutí soudu. Tedy jako pěstoun, poručník nebo jako jeden z rodičů, je-li tu soudní úprava péče mezi odděleně žijícími rodiči apod. Má tak platit i zde zásada, vyjádřená v právním řádu na vícero místech, jde-li o rozhodování o rodinněprávních poměrech, pak v § 18 odst. 1 o. s. ř. větě první, totiž, že „účastníci mají v občanském soudním řízení rovné postavení“. Ústav, dítě i zákonní zástupci si tak mají a musí být z právního hlediska rovni. To ovšem vylučuje, aby právní poměry mezi nimi či dokonce sporné otázky rozhodovala z pozice autority závazným způsobem jedna z těchto osob (jsoucí jako úřad navíc v permanentní kolizi zájmů, rozhodující o své vlastní věci; to je vyloučeno již samotným § 14 spr. řádu). Tyto základní zásady ovšem platná úprava zcela popírá. Statutární orgán pečující osoby (ústavu) je tak vůči dítěti a jeho zákonným zástupcům v jakoby nadřízeném, vrchnostenském postavení správního úřadu. Je tak současně popřeno i pravidlo § 926 obč. zák., podle něhož „přísluší-li péče o dítě a jeho ochrana ... na základě rozhodnutí soudu jiné osobě než rodiči, a rodič a tato osoba se nemohou o výkonu péče dohodnout, rozhodne na návrh některého ze zúčastněných soud“.

Literatura k hlavě V:

- ČERNÁ, I. Práva a povinnosti dětí umístěných v ústavní péči. In: *Právo a rodina*. 2008, č. 5, s. 19–22.
- KŘÍSTEK, A. Zamyšlení nad novou úpravou zákonného zastoupení chovance školského ústavního zařízení. In: *Právo a rodina*. 2013, č. 5, s. 1–5.
- KŘÍSTEK, A. Několik poznámek k ústavní výchově v novém kabátě. In: *Právo a rodina*. 2014, č. 2, s. 7–15.
- KŘÍSTEK, A. Rozdílný charakter ústavní a ochranné výchovy aneb Je obecně vhodný a právně nadále možný výkon ústavní výchovy ve výchovném ústavu? In: *Právo a rodina*. 2014, č. 4, s. 11–17.
- KŘÍSTEK, A. K soukromoprávní odpovědnosti poskytovatele služeb ústavní péče za újmu způsobenou neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti nezletilého chovance. In: *Právo a rodina*. 2014, č. 7, s. 13–17.
- KŘÍSTEK, A. Prodloužení ústavní výchovy. Příčiny a důsledky ústavně nekonformního zvykového výkladu právního pravidla možnosti prodloužení ústavní výchovy „nezletilých“ do 19 let věku člověka podle § 974 občanského zákoníku. 13. 1. 2015, <http://www.epravo.cz>
- KŘÍSTEK, A. Několik poznámek k (ne)možnosti omezení svéprávnosti nezletilého. In: *Právo a rodina*. 2015, č. 3, s. 5–8.
- KŘÍSTEK, A. Pravidla pro rozhodování soudu o svěřeni dítěte do péče jmenovitě určeného ústavního zařízení. In: *Právo a rodina*. 2015, č. 4, s. 1–6.

- KŘÍSTEK, A. Mezery v zákonech z hlediska ochranné funkce zákonného zastoupení dětí. In: *Právo a rodina*. 2015, č. 11, s. 1–5.
- KŘÍSTEK, A. Do kterého okamžiku musí být rozhodnuto o prodloužení ústavní výchovy do 19 let věku? In: *Právo a rodina*. 2015, č. 12, s. 4–6.
- KŘÍSTEK, A. Petit a výrok soudního rozhodnutí ve věcech cizí péče ústavní I., II. In: *Právo a rodina*. 2016, č. 1, s. 7–12; *Právo a rodina*. 2016, č. 2, s. 14–16.
- KŘÍSTEK, A. Správa jmění dítěte svěřeného do ústavní péče, pozůstalostní důchod a úhrada péče. In: *Právní rozhledy*. 2016, č. 2, s. 56–62.
- KŘÍSTEK, A. O relativní nezávaznosti rozhodnutí civilního soudu o ústavní výchově nezletilých. In: *Právní rozhledy*. 2016, č. 19, s. 671–678.
- NOVOTNÁ, V. Otazníky nad výkonem ústavní výchovy. In: *Právo a rodina*, 2013, č. 11, s. 6–10.
- NOVOTNÁ, V. Rodinné právo v novém občanském zákoníku (3.). In: *Právo a rodina*. 2014, č. 3, s. 1–6.
- NOVOTNÁ, V. Rodinné právo v novém občanském zákoníku (4.). In: *Právo a rodina*. 2014, č. 4, s. 1–5.
- NOVOTNÁ, V. Rodinné právo v novém občanském zákoníku (5.). In: *Právo a rodina*. 2014, č. 5, s. 1–7.
- ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 1. Praha: V. Linhart, 1935; výklad k § 178, § 178a a § 207.
- VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky, komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009; výklad k § 26.

§ 20

Práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení

(1) Dítě s nařízenou ústavní výchovou má právo

- a) na zajištění plného přímého zaopatření,
- b) na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností,
- c) na respektování lidské důstojnosti,
- d) na společné umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,
- e) na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami,
- f) na svobodu náboženství, při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem,
- g) být seznámeno se svými právy a povinnostmi, radit se se svým obhájcem nebo opatrovníkem, ustanoveným pro řízení podle zvláštního zákona,¹²⁾ bez přítomnosti třetích osob, a za tímto účelem přijímat a odesílat korespondenci bez kontroly jejího obsahu,
- h) účastnit se činností a aktivit zařízení organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově, stanovených tímto zákonem,
- i) obracet se se žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické pracovníky zařízení a požadovat, aby podání adresovaná příslušným státním

orgánům, orgánům územní samosprávy a právníkům a fyzickým osobám, jsou-li pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí, byla ze zařízení odeslána v následující pracovní den po jejich odevzdání pracovníkům zařízení, a to bez kontroly jejich obsahu; tyto žádosti, stížnosti, návrhy a podání je zařízení povinno evidovat,

- j) vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají; názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti,⁹⁾
- k) požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí,⁷⁾ zaměstnancem České školní inspekce, ministerstva nebo orgánu kraje, a to bez přítomnosti dalších osob,
 - l) být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat,
 - m) na informace o stavu svých úspor či pohledávek,
 - n) na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami¹⁰⁾ za podmínek stanovených tímto zákonem, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv,
 - o) přijímat v zařízení s vědomím pedagogického pracovníka i návštěvy osob, které nejsou uvedeny v písmenu n); pedagogický pracovník návštěvu nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny návštěvy podle § 21 odst. 1 písm. e) nebo pokud návštěva ohrožuje zdraví nebo bezpečnost,
 - p) opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku, pokud nedošlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově stanovených tímto zákonem,
 - q) na podporu a pomoc po ukončení pobytu v zařízení v souladu s cílem reintegrace dítěte do rodiny a společnosti.

(2) Dítě s nařízenou ústavní výchovou má povinnost

- a) dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu zařízení,
- b) dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno,
- c) poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech,
- d) předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost; doba úschovy těchto předmětů nesmí přesáhnout dobu pobytu dítěte v zařízení a při jeho ukončení musí být tyto předměty dítěti nebo osobě odpovědné za výchovu vydány,
- e) podrobit se na výzvu ředitele zařízení vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou. Je-li pro vyšetření třeba odebrat krev, je dítě povinno strpět, aby mu lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví.

(3) Dítě s uloženou ochrannou výchovou má všechna práva a povinnosti podle odstavců 1 a 2, s výjimkou práv podle odstavce 1 písm. o) a p).

(4) Na klienty uvedené v § 16 odst. 1 písm. a) a c) se vztahují ustanovení odstavce 1 s výjimkou písmen a) a o) a odstavce 2 s výjimkou písmene c).

(5) Na nezaopatřené osoby v zařízení podle § 2 odst. 6 se vztahují ustanovení odstavců 1 a 2.

⁷⁾ Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁾ § 9 občanského zákoníku.

¹⁰⁾ § 116 občanského zákoníku.

¹²⁾ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Z důvodové zprávy:

K zák. č. 109/2002 Sb.: Formulace práv a povinností dětí je v souladu s právním řádem ČR. Ve formulaci odst. 1 písm. f) je uplatněna Úmluva o právech dítěte. Odst. 1 písm. p) umožňuje, aby se dítě [(a to i s ochrannou výchovou)] mohlo pohybovat v určitém vymezeném prostoru obce obdobně, jako je tomu u dětí z rodin, např. si může hrát se svým spolužákem v jeho rodině apod. Jedná se o nezbytnou podmínku v zájmu žádoucí integrace do společnosti [a není důvod jí upírat dítěti s uloženou ochrannou výchovou]. Povinnost dítěte odevzdat pracovníkovi zařízení nebezpečné předměty je formulována s ohledem na skutečnost, že si děti přinášejí do zařízení například drogy, alkohol i zbraně (např. vystřelovací nože, boxery apod.).

K zák. č. 383/2005 Sb.: Touto úpravou dochází k jasněmu oddělení dětí s nařízenou ústavní výchovou a dětí s uloženou ochranou výchovou. Základní výčet práv bude platit pro děti s ústavní výchovou, v doplněném odstavci 3 pak bude řečeno, která práva platí pro děti s uloženou ochrannou výchovou.

Do práva na udržování kontaktu jsou doplněny i další osoby blízké, neboť „osoby odpovědné za výchovu“ jsou velmi omezená skupina lidí, nelze do ní zahrnout např. sourozence, prarodiče apod.

Upřesněny podmínky práva přijímat návštěvy. Nově bude stačit, aby pedagogický pracovník o návštěvě pouze byl vyrozuměn, není však oprávněn ji zakazovat nebo povolovat. Návštěvy se budou samozřejmě uskutečňovat v souladu s vnitřním řádem zařízení. Jediným možným způsobem omezení tohoto práva bude uložení zákazu návštěv jako standardního opatření ve výchově a dále zůstává v pravomoci ředitele konkrétní návštěvu zakázat nebo přerušit podle § 23 odst. 1 písm. e). Toto právo se však nově nebude týkat dětí s uloženou ochrannou výchovou. To však neznamená, že by tyto děti nemohly přijímat návštěvy, pouze však za jiných podmínek (viz dále).

Je zde výslovně doplněno, že právo na vycházku může být omezeno opatřením ve výchově.

Touto úpravou dochází k jasněmu oddělení dětí s nařízenou ústavní výchovou a dětí s uloženou ochranou výchovou. Základní výčet povinností bude platit pro děti s ústavní výchovou, v doplněném odstavci 3 pak bude řečeno, které povinnosti platí pro děti s uloženou ochrannou výchovou.

Upřesňují se povinnosti dětí ve vztahu k jejich chování v zařízení, neboť současně znění je nedostatečné.

Doplňuje se další povinnost dítěte plnit požadavky ředitele v případě podezření na intoxikaci alkoholem nebo drogami. Krev bude v případě potřeby moci odebírat pouze zdravotnický pracovník, který je schopen dostatečně posoudit eventuelní nebezpečí takového odběru pro zdraví dítěte.

Tímto novým odstavcem se stanoví, která práva a povinnosti se vztahují na děti s uloženou ochrannou výchovou. Jedinými vyloučenými právy jsou právo přijímat návštěvy jiných osob než osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a orgánu sociálně-právní ochrany dětí a právo na vycházku. Návštěvy a vycházky budou nově u dětí s uloženou ochrannou výchovou považovány za opatření ve výchově, tedy za odměnu, a budou moci být povoleny za podmínek stanovených zákonem.

Tímto novým odstavcem se stanoví, která práva a povinnosti se vztahují na osoby pobývající v zařízení dobrovolně na základě smlouvy.

Přehled výkladu:

- I. Obecně
- II. Právní subjektivita a svéprávnost nezletilých
- III. Použitelnost mimo školská zařízení
- IV. Právo na zajištění zaopatření
- V. Právo na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností, na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu se schopnostmi, nadáními a potřebami, a právo na respektování lidské důstojnosti
- VI. Právo na společné umístění sourozenců
- VII. Právo na svobodu náboženství
- VIII. Právo na seznámení se svými právy a povinnostmi, a právo radit se s obhájcem nebo opatrovníkem
- IX. Právo účastnit se činností a aktivit zařízení a jeho omezení
- X. Právo podávat podněty zřízencům ústavu, orgánům veřejné moci, poskytovatelům služeb, a právo na osobní jednání s určenými úředními osobami
- XI. Participační práva dítěte
- XII. Právo chovance být hodnocen
- XIII. Právo na informace o stavu úspor a pohledávek
- XIV. Právo na styk s rodiči a dalšími osobami
- XV. Právo na samostatné vycházky
- XVI. Právo na podporu a pomoc k reintegraci do rodiny a společnosti
- XVII. Obecně ke kázeňským povinnostem chovanců
- XVIII. Povinnost chovance strpět své nucené držení v ústavním zařízení (?)
- XIX. Otázka pracovní povinnosti
- XX. Výklad jednotlivých kázeňských povinností
- XXI. Zvláštnosti pro ochrannou výchovu
- XXII. Zvláštnosti pro střediska výchovné péče
- XXIII. Zaopatřovací smlouva

K § 20**I. Obecně**

Zdejší úprava působí jako zdánlivě komplexní, avšak zdaleka tomu tak není. Práva dítěte jsou samozřejmě podskupinou práv lidských obecně a současně úzce souvisí se základní úpravou subjektivity v právu vůbec. Proto na stranu jednu zdejší úprava pouze omezeným způsobem navazuje na základní, tedy ústavně-právní a mezinárodněprávní garance lidských práv, na stranu druhou pouze omezeným, partikulárním a kazuistickým způsobem doplňuje základní úpravu osobních práv občanského zákoníku, a to včetně ochrany práv osobnostních. Současně pak zakládá nároky dítěte, které je třeba vzhledem k dosavadní povaze školských zařízení považovat spíše za nároky veřejnoprávní, a jde-li o nároky na materiální statky, popř. peněžní dávky (kapesné) a služby, pak za součást veřejného zaopatření, tedy sociálního zabezpečení (sociální pomoci), upravenou ovšem zcela nevhodně a nesystematicky mimo předpisy sociálního zabezpečení. Problémem úpravy, zejména v odst. 1, je samozřejmě také její chaotická systematika, která nectí nejen pravidla „od obecného ke zvláštnímu“ či „od významnějšího k méně významnému“, ale nectí ani druhy jednotlivých práv, když se na přeskáčku upravují (či jen duplicitně deklarují) některá základní soukromá práva dítěte a mezi

tím zcela podružná, „organizační práva“ školská, což vše jistě nepřispívá k přehlednosti právní úpravy.

II. Právní subjektivita a svéprávnost nezletilých

Subjektivita (právní osobnost). Jak uvádí důvodová zpráva k občanskému zákoníku, „jedním z klíčových pojmů právního řádu je pojem osoby, tedy právního subjektu, bodu, k němuž se vztahují práva a povinnosti jako účinky právního řádu. S osobou je spojena kategorie právní osobnosti“. Ustanovení § 15 odst. 1 obč. zák. stanovuje: „právní osobnost je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti“. Podle § 19 odst. 1 obč. zák. „každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu“. Tuto právní osobnost má tedy dítě již od narození, novorozenec, batole, tedy i chovanec (pacient) zdravotnických dětských domovů pro děti do tří let, dítě předškolního věku ve školském zařízení atp. Svá práva (a povinnosti) však z povahy věci osoba takto útlého věku sama uplatňovat („zatím“) nemůže (srov. dále).

Částečná svéprávnost nezletilých (způsobilost k právním činům) je v českém právním řádu upravena dvojím způsobem. A to buď obecně (a velmi stručně), nebo zvláštními ustanoveními, které obvykle obsahují i konkrétní věkovou hranici, jejímž dosažením nabývá nezletilá osoba svéprávnost dílčím způsobem. Podle § 15 odst. 2 obč. zák. „svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat)“ – a třeba dodat, také samostatně řídit své jednání (realizovat svá práva – proto také „svéprávnost“). Nezletilí svou částečnou svéprávnost nabývají postupně, jak vyplývá z velmi stručného § 31 obč. zák.: „má se za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku“. S tím souvisí i jejich způsobilost deliktní. Ustanovení § 24 věta první obč. zák. opět velmi obecně stanovuje, že „každý člověk (tj. i nezletilý) odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout“. Tato norma je doplněna v § 2920 odst. 1 obč. zák., podle něhož „nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, ... nahradí způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky“.

V obecné rovině platné občanské právo neupravuje věkové hranice pro postupné nabývání částečné (dílčí) svéprávnosti nezletilými, na rozdíl od obecného práva, od práva platného u nás do r. 1950, resp. až 1964, a na rozdíl od právních řádů těch (středo-) evropských států, v nichž neproběhly socialistické experimenty. Protože zmíněný § 31 obč. zák. ovšem potřebuje vždy výklad (včetně věkových hranic), plně se pro něj konvenční právní zásady hodí.

Z obecného práva vyplývá, že děti jsou osoby do 7. roku věku (dle obecného práva *infantia*), nedospělci do dokonání 14 let (dle obecného práva *impuberes*) a nezletilci, tj. dospělí nezletilí (u nás rovněž souhrnný pojem „dorost“, „mládež“, či „mladiství“, v pracovním, trestním a přestupkovém právu ovšem až po dosažení 15. roku věku) jsou osoby do dokonání 18. roku věku [dle obecného práva *puberes XXV* (tj. nyní XVIII) *annorum minores*]. To odpovídá i pojetí v jiných odvětvích než v občanském právu: „Podle ustáleného názvosloví v sociální péči jde o nedospělce, dospělí nezletilí nazývají se zpravidla dorostem.“ (Rouček, F., Sedláček, J., 1935, s. 888). I z tohoto